

İSTANBUL'DA BALIKÇILIK: XVI. YÜZYILDA DALYAN MUKATAALARI

Rıfat GÜNALAN*

Özet

Bu çalışmada Osmanlı kanunnâmeleri ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin muhtelif tasniflerinde bulunan XVI. yüzyıl maliye ahkâm defterlerinde yer alan; Osmanlı coğrafyasında bulunan denizler ve göllerde yapılan balık avcılığının hukuki kuralları, balık avcılığından elde edilen vergiler, bu vergilerin toplanmasının iltizama verilmesi, balık avcılığı için oluşturulmuş dalyanların iltizama verilmesi gibi konularla ilgili belge ve kanunlar derlenerek XVI. yüzyılda Osmanlı balık avcılığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Arşivleri, Osmanlı Tarihi, Maliye Ahkâm Defterleri, Balık avcılığı, XVI. Yüzyıl.

Bu çalışmada XVI. yüzyıl Osmanlı coğrafyasında balık avcılığı ve balık avcılığından elde edilen vergiler ve bunların mukataa olarak iltizama verilmesi ile ilgili hususlar balık avcılığı için oluşturulmuş dalyanların iltizama verilmesiyle ilgili hükümler ve dalyan mukataaları değerlendirilmiştir.

Konumuzla ilgili hüküm ve Kanunnâmelere geçmeden önce makalede sıkça geçecek olan dalyan ve voli tabirlerinin açıklanması faydalı olacaktır. Balık ve benzeri deniz ürünlerini avlamak için ağ ile örülen veya körfez ve dere ağzı gibi yaratılıştan kapalı olan ve bir tarafı balıkların girmesi için açık

* Dr. Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü; rgunalan@marmara.edu.tr

birakılarak balıklar girince kapatılmak suretiyle sulara yayılan ağların iki kollarından karaya çekilmek şeklinde yapılan balık avidir. Ağların çevrildiği yere Voli mahalli denir. Osmanlı hukukunda dalyan ve voli arazileri de devlete ait olduğundan buraların işletilmesi ve bunlardan elde edilen vergilerin toplanılması ile ilgili olarak XV. yüzyıldan itibaren hukûkî düzenlemeler yapılmış ve kanunlar çıkarılmıştır. Bu Kanunnâmeler asırlarca yürürlükte kalmış ve 1297/1882 tarihli Zabıta-i Saydiye Nizamnâmesi ile Osmanlı balıkçılığı yeni bir düzenlemeye tabi tutulmuştur¹.

XVI. yüzyılda dalyan mukataalarını konu alan bu yazı söz konusu yüzyıla ait maliye ahkam defterleri ve Osmanlı Kanunnâmeleri incelenerek hazırlanmıştır. Bu incelemede 927-987/1520-1580 tarihleri arasında ait 11 maliye ahkam defteri taranmış ve dalyan mukataalarıyla ilgili 137 adet hüküm tespit edilmiştir. Ayrıca Osmanlı Kanunnâmelerinin balıkçılık ve balıkçılık vergileriyle ilgili hukûkî düzenlemeleri de değerlendirilerek konunun hukuki boyutu üzerinde de durulmuştur.

Tablo 1			
XVI. yüzyıla ait maliye ahkâm defterlerinde dalyan mukataalarına ait kayıtların miktarı			
Tasnifin Adı	Defter Nosu	Tarihi	Adet
Kamil Kepeci	61	927	37
MAD	19322	934	1
İbnül Emin Dahiliye	20	934	6
Kamil Kepeci	62	951	60
Kamil Kepeci	63	960	9
MAD	233	960	2
MAD	2775	973	7
D.EVM	26278	976	2
Kamil Kepeci	67	980	5
MAD	7534	984	6
Mühimme	41	987	2
Toplam	11 defter		137 kayıt

¹ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri, 1. Kitap Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnâmeleri*, İstanbul 1990, s. 454-455.

İSTANBUL'DA BALIKÇILIK: XVI. YÜZYILDA DALYAN MUKATAALARI

XVI. yüzyıl maliye ahkâm defterlerindeki dalyan mukataaları ile ilgili hükümlere genel olarak baktığımızda dalyanların iltizama verilmesi, dalyan mukataaları hususundaki anlaşmazlıklar, mukataaları iltizama alan mültezimlerin borçlarının tahsili, dalyan inşası ve tamiri gibi hususların öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca dalyan mukataalarına yapılan, emin, kethüda, dalyancı, dideban, kâtib, korueu, yasakçı tayinleri de mali hükümler arasında yer almıştır. Bu hükümlerin dışında balık avlama yasağı, balık satışı, balıkhaneye inşası ve tamiri, balıkhaneye emaneti, balıkhaneye yasakçı ve dideban tayinlerine ait de hükümler bulunmaktadır.

İncelenen 11 maliye ahkâm defterinin altısında balık avcılığından alınan sayd-ı mâhî resminin tahsiline ait 13 adet hükme rastlanılmıştır. XVI. yüzyıla ait maliye ahkâm defterlerinde İstanbul'da balık avcılığı ve buna ait resimlerle ilgili 35 hüküm tespit edilmiş olup bunlar balıkhaneye nezareti, İstanbul, Galata, Çekmece ve Gebze dalyan mukataalarıyla ilgilidir. Bu sebeple makalede öncelikle İstanbul'daki dalyan mukataaları ele alınmıştır.

İstanbul dalyanları, mukataa usulüyle işletilen ve devlete önemli miktarda gelir getiren vergi birimlerinden biridir. Bu mukataalar balık avcılığı aracılığıyla elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi ve iltizama verilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren balık avından elde edilen gelirler iltizama verilerek toplanmıştır. Balık avından elde edilecek vergilerle ilgili ilk hukuki düzenleme XV. yüzyılda yapılmıştır. Tarihi kesin belli olmamakla beraber, Fâtih devrinde tedvin olduğu tahmin olunan "Kanunnâme-i Dalyân-ı İstanbul" başlıklı Kanunnâme İstanbul'da balık avından alınacak vergileri tespit etmiş ve ilgili şahıslar dışında halkın ticari amaçlı balık avlamasını engellemiştir². Kanunnâmenin ilgili maddesi şöyledir:

"Nişân-ı Hümayun oldur ki Dârende-i misâl-i vâcib'ül-İmtisâl kulum filân İstanbul'un ve Boğazkesen'in dalyanı yasağı etmeğe gönderdim ve buyurdum ki varup bundan öndin olı-gelmiş kanun ve kaide üzre yasak ede. Öte yakada ve berü yakada kim gerekse balık avlatmaya. Her kim uğurlayın balık avlarsa, tutup balığın elinden alup kendünün gereği gibi hakkından gele, kimesne mâni' olmaya"

² Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1. kitap, s. 454-455.

Bu ifadelerden anlaşıldığına göre İstanbul'un Anadolu ve Rumeli yakasında balık avcılığıyla ilgili önceki uygulamalar geçerli sayılmış ve gizlice balık avlayanların tutulup balıklarının ellerinden alınması istenmiştir.

Kanunnâme'nin bundan sonraki kısmında balıkçılara da tuttıkları balıkları önce amilin maiyyetindeki emine göstermeleri mecburiyeti getirilmiş ve balıkçıların eminin bilgisi dışında halka balık satışı yapmaları engellenmiştir.

"Ve balıkçılara dahi yasak ede ki, her biri avladıkları balıkları getirüp âmilin eminine göstermeyince satmayalar. Ve illâ satacak olurlarsa ki, mezbûr kulum bula, gereği gibi haklarından gelüp yasak eyleye"

Kanunnâme bu düzenlemeleri yapmış olmakla beraber kaçak balık avcılığının sürdürüldüğü ve balıkçıların denizden avladıkları balıkları balıkhaneye götürmeden ve vergilerini vermeden Üsküdar'da ve çeşitli yerlerde sattıkları 1 Şaban 950/30 Ekim 1543 tarihli bir hükümden anlaşılmaktadır. Balık avından alınacak verginin toplanmasıyla ilgili bir şikayeti dile getiren bu hükümden anlaşıldığına göre İstanbul ve İstanbul'a bağlı bölgelerin balık avı vergilerini iltizam yoluyla nazır Mehmet ve emin Ekisnos toplamaktadır. Bunlar divana yaptıkları şikâyetle Üsküdar'da bazı kimselerin kendi bilgileri dışında balık avladıklarını ve uyarıldıkları halde avcılıktan vazgeçmediklerini bildirmişler ve bunun engellenmesini talep etmişlerdir. Bunun üzerine Üsküdar'ın bağlı olduğu Gebze kadısına bir hüküm yazılmış ve izinsiz balık avcılığı yapan kişilerin engellenmesi ve kanun dışında balık avcılığı yapanların bildirilmesi emredilmiştir³.

³ "Gekbûze kadısına hüküm yazıla ki, hâliyâ İstanbul ve ana tâbî yerlerûn dalyanlarına ber-vech-i iltizâm nâzır olan Mehmed ve emîn olan Ekisnos nâm zımmî Dergâh-ı Muallâm'a gelüp Üsküdar ahâlisinden ba'zı kimesneler deryâdan balık sayd edüp sayd eyledükleri balıkları doğru balıkhaneye getirüp âdet ve kânûn üzere mîriye müteveccih olan hisselerin virmeden Üsküdar'da ve âhar yerlerde satarlar def'â'atle bizim ma'rifetimiz olmadan balık sayd olunmasın deyû tenbih olundukda men'le memnû' olmayup inâd idüp mâl-ı mîriye zarar ve bize hayf ederler deyû bildirdiler indî buyurdum ki hükûm-ı şerifim vardukda te'hîr ve tevakkuf itmeyüp Üsküdar ve ana tâbî balık sayd iden kapum kullarına ve kurû halkına onat vecikle tenbih ve te'kid idesiz ki deryâda balık sayd itmeyeler ve idirmeyesiz şöyle ki ba'de't-tenbih muhâlefet ve inâd idüp varup hilâf-ı emr deryâda balık sayd idecek olurlar ise of asıl kimesneleri te'hîr eylemeyüp isimleri ve iştiharlarıyla yazup bildiresiz bir dürlü dahi eylemeyesiz ve ba'de'n-nazar bu hükûm-ı şerifimi elinde ibkâ idesiz şöyle bilersiz deyû tahrîren fi gurre-î Şa'bânü'l-Muazzam sene 951", Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA] Kamil Kepeci (KK), no. 62, s. 558.

İstanbul ve Galata dalyanları önemli bir gelir kaynağı olarak iltizama veriliyordu. Bu işlemin yapıış şekli ve iltizam sözleşmesinin hazırlanması bu konuda yazılmış hükümlerden açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Ayrıca bu hükümlerden dalyanlarda görevli olan hizmetlileri de belirlemek mümkündür. 29 Muharrem 951/22 Nisan 1544 tarihinde İstanbul kadısına yazılan hüküm İstanbul dalyanlarını Vrano adlı bir gayri müslimin üç yıllığına 1.600.000 akçeye iltizama aldığı göstermektedir. Vrano Ekisnos 1.350.000 akçeye mukataaya tutmuş olduğu dalyanların iltizam süresinin dolması üzerine yeniden iltizama talip olmuştur. Vrano mültezim olarak emin, katib ve didebanların günlük yüz yedi akçe olan ulufelerine yirmi akçe zam yapılmasını ve kendi istediği kimselerin katib, dideban ve yasakçı tayin olunmasını talep etmiş ve bu talepleri yerine getirilirse İstanbul dalyanları mukataasını 9 Safer 951/2 Mayıs 1544 tarihinden itibaren iltizama alacağını taahhüd etmiştir. Bu talebi üzerine yazılan hükümde kendisine kefil olabilecek kimselerin dikkatli bir şekilde araştırılması bilirkişi ve mahalle halkından ve kethüdalarından kefillerin durumunun teftiş edilmesi emredilmiştir⁴.

İstanbul ve Galata dalyanlarını iltizama alanlardan bir kısmı iflas ettikleri veya borçlarını ödeyemedikleri için hapse atılıyordu. Bunun ilk örneklerini Kanuni döneminden itibaren görmekteyiz. 17 Muharrem 927/28 Aralık 1520 tarihli bir hüküm Stefanos isimli amilin İstanbul ve Galata dalyanlarını üç yıllığına mukataaya tuttuğunu fakat borçlarını ödeyemediği için İstanbul'da zindana atıldığını göstermektedir. Daha sonra diğer amillerle beraber Stefanos'un da durumu padişaha arz olunmuş ve borcu affedilerek hapisten çıkarılmıştır. Ayrıca borcu olan akçenin kendisinden talep olunmayacağı ve bu hükümden sonra kimsenin Stefanos'u bu konu dolayısıyla rahatsız etmemesi şu ifadelerle emredilmiştir: *"min ba'd zikr olan bâki akçe-i mezkûrdan taleb olunmaya ve kulları ve gayriler bu bâki için mezkûri incitmeyeler ve nesne taleb itmeyeler ammâ mezbûr dahî bundan sonra âmil olmaya ve âmile kefil olmaya ve iş mahsûlünden bâkilerim vardır deyû kimesneden akçe taleb itmeye ve mâl-ı mirî arasına girmeye kadılar men' idüp ve dahl üdirmeyeler idecek olur ise yazup bildiresiz tahrîren fi 17 Muharrem sene 927"*⁵.

⁴ BOA, KK, no. 62, s. 99.

⁵ BOA, KK, no. 61, s. 30.

Devlet iltizam yoluyla dalyanlara emin olan kimselerde kalan borçlarını almak için çok sıkı takibat yapıyordu. İstanbul kadısına yazılan 9 Safer 951/2 Mayıs 1544 tarihli hüküm Manol ve Yani isimli gayrimüslimlerin alacaklarını tahsil edemedikleri için devlete olan borçlarını ödeyemediklerini bildirmekte ve Manol ve Yani'nin talebi üzerine alacaklılarından borçların tahsil edilip devlete olan borçlarının ödenmesi emredilmekteydi⁶.

Devlet alacaklarını tahsil etme hususunda mültezimi veya borçluyu zindana atmadan borcun tahsili konusunda çeşitli usuller geliştirmiştir. Mesela dalyan mukataalarından balık satın alıp bunların ücretlerini ödeyemeyenlere borçlarını ödemeleri için ödeme kolaylığı göstermekte ve borcu taksitlendirmektedir. 3 Receb 934/24 Mart 1528 tarihli bir hüküm borç ertelemeyle ilgili bir hususu konu almaktadır. İstanbul balık dalyanından balık satın alan Hayim adlı yahudinin satın aldığı balıktan devlete 20.000 akçe borcu bulunmaktadır. Borcun tamamını peşin ödemeye gücü olmadığını ifade eden Hayim yıllık üçer bin akçelik taksitlerle borcunu ödemeyi teklif etmiş ve isteği kabul edilmiştir⁷.

İstanbul balıkhânesi de mukataaya verilmekteydi. 29 Zilkade 927/31 Ekim 1521 tarihli Galata kadısına yazılan hüküm Mihal isimli gayrimüslimin İstanbul balıkhânesini mukataaya tutmak istediğini göstermektedir. Hükümde Mihal'in iktisadi durumunun araştırılması emredilmiş ve mali gücünün bu dalyanı işletmeye yeterli olup olmayacağını tespiti istenmiştir⁸.

Ayrıca Mihal'den önce İstanbul balıkhânesini Bayezid isimli bir mültezimin iltizama aldığını fakat devlete ödemeye yükümlü olduğu taksitleri ödeyemediğinden hapse atıldığını 16 Zilhicce 927/17 Kasım 1521 tarihinde İstanbul subaşısına yazılan aşağıdaki hükümden anlamaktayız⁹.

⁶ BOA, KK, no. 62, s. 146.

⁷ BOA, Maliyeden Müdevver Defterler No. 19322, s. 4.

⁸ "Akzâ kuzâti'l-müslimin evlâ vâlati'l-muvahhidin Mevlânâ Galata kadısı dâme fazlühü sûret-i tezkire vusûl buldukda ma'lûm ola kim Mihal Setroki nâm zimmî gelüp İstanbul balıkhânesini mukâta'aya istedi imdi göresiz emlakden ve esbâbdan ne mikdâr nezneye küdirir tamâm ma'lûm idinüp mufassal yazup arz idesiz şöyle bilesiz tahrîren fi 29 Zilkade sene 927", BOA, KK, no. 61, s. 389.

⁹ BOA, KK, no. 61, s. 397.

"İftihârü'z-zuemâ ve'l-emâcid İstanbul subaşısı zîde kadruhü sûret-i tezkire vusûl buldukda ma'lûm ola kim bundan akdem İstanbul balıkhânesi dutan Bayezid nâm âmili Mehmed nâm kulun elinden alup zindanda habs itdiresiz ve habs olunduğın yazup bildiresiz tahrîren fi 16 Zilhicce sene 927"

İstanbul'da Büyük ve Küçük Çekmeceler'de balık avlamaları için 11 adet kul görevlendirilmiş fakat kul asıllı olanların balıkçı olması hoş görülmediğinden buradaki balıkçıların azâdelerden ve ehl-i zimmetden yani hür asıllı olan veya gayri müslimlerden olması istenmiştir¹⁰.

İstanbul hasları kadısına yazılan 7 Muharrem 951/31 Mart 1544 tarihli hüküm Büyükçekmece köyünde devlete ait dalyanların bulunduğunu ve bu dalyanın dalyancılar kethüdası unvanlı bir görevli tarafından kontrol edildiğini göstermektedir. Dalyancılar kethüdası olan Manol divana sunduğu arzda kethüdalığını yaptığı dalyanda dalyancıların görevlerini yapmadıklarını ve avlanacak balığı vaktinde avlamadıklarını bildirerek şikayetçi olmuş ve bunun üzerine yazılan hükümde dalyancıların uyarılması, görevini yapmayan dalyancıların bildirilerek yerlerine yenilerinin alınması emredilmiştir¹¹.

Deniz balıkçılığının yanı sıra Osmanlı kanunnâmelerinden ve maliye ahkâm defterlerinden öğrendiğimize göre özellikle göl ve nehirlerde avlanan tatlısu balıkları da bölgesel ekonomik faaliyetlerin bir parçasını oluşturmakta olup vergiye konu olmuş ve bu konuda da kanûnî düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle Osmanlı kanunnâmeleri XVI. yüzyılda tatlısu balıkçılığı için önemli bilgiler vermektedir. Bu kanunnâmelerden anlaşıldığına göre Anadolu ve Rumeli'de göllerden sazan, yayın balığı, akbalık ve turna türü balıklar avlanmaktaydı. Daha sonra bunlar gerek mahalli pazarlarda taze olarak gerekse şehir dışında tuzlanmış ve işlenmiş olarak satışa sunulmaktaydı.

Bursa ihtisab kanunu tatlısu balıkçılığıyla ilgili önemli bilgiler vermektedir. (907/1502) tarihli kanunnâme Bursa ve civârında avlanan bir yük balıktan iki akçe bac (Pazar vergisi) alındığını ifade etmekte daha sonra bu miktara 15 akçe zam yapıldığını bildirmektedir. Kanun sonradan yapılan 15

¹⁰ 904/1499 Tarihli İstanbul Hasları Kanunnâmesi, Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 2. Kitap, II. Bayezid Devri Kanunnâmeleri, İstanbul 1990, s. 317.

¹¹ BOA, KK, no. 62, s. 14.

akçelik artışın kaldırıldığını belirtmiştir. Kanunnâme ayrıca balık satışıyla ilgili bir fiyat düzenlemesi de (narh) yapmıştır. Buna göre: Sazan balığının 1 vukiyyesi'nden 1 akçe, Yayın balığının 500 dirhem'inden 1 akçe, Turna balığının 600 dirheminden 1 akçe ve Akbalığın 1 vukiyyesinden (okkasından) 1 akçe alınmasını emretmiştir¹².

Osmanlı coğrafyasında tatlısu balıkçılığıyla ilgili önemli kaynaklardan biri de tahrir defterleridir. Osmanlı tahrir defterlerinde de balıkçılıkla uğraşan kişilerden alınan vergiler ve buna bağlı olarak da balık avcılığıyla ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Tahrir defterleri esas alınarak Anadolu ve Rumeli'deki bütün göl ve nehirlerde yapılan balık avcılığının iktisadi portresini çizmek mümkündür. Göl kenarlarında ve nehir boylarında kurulmuş köyler ile adalarda yaşayan halkın temel geçim kaynaklarından biri olan balıkçılığı önemli iktisadi faaliyetler arasında sayabiliriz. Aslında balıkçılık köylülerin yanı sıra şehirlî nüfusun da ilgilendiği faaliyetlerden biriydi.

Tatlısu balıkçılığında elde edilen gelirlerden genellikle öşür resmi alınmaktaydı. Eğer göllerde dalyanlar kurulmuşsa ödenen vergiler daha da artmaktaydı.

Gerek deniz gerekse tatlısu balıkçılığında elde edilen gelirler ise farklı oranlarda vergiye tabi tutmuştu. 927/1520 tarihli Rodos Sancağı Kanunnâmesi'ne göre Rodos iskelesine getirilip satılan balıktan %4'ü sayd-ı mâhî olarak amile verilmekteydi¹³.

960/1552 tarihli Trabzon Sancağı Kanunnâmesi'ne göre Trabzon'da avlanan balıktan ise sadece "öşür" alınmaktaydı¹⁴.

Kanuni döneminde "Kânûn-ı Dalyân-hâ-i Livâ-i Mora" adlı kanunnâmeye göre Mora'da dalyanlardan tutulan balığın yarısı balıkçıya aitti. Diğer yarısı ise

¹² Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 2. Kitap, s. 200.

¹³ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 5. Kitap Kanuni Devri Kanunnâmeleri II. Kısım Eyalet Kanunnâmeleri (1), İstanbul 1992, s. 433.

¹⁴ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 6. Kitap Kanuni Devri Kanunnâmeleri II. Kısım Eyalet Kanunnâmeleri (1), İstanbul 1993, s. 298.

kanunnâmenin ifadesine göre "Hüdavendiğâr hazretlerine" yani padişah haslarına dahildi¹⁵.

Kanunnâme-i Dalyancıyân ve Balıkçıyân-ı Kal'a-i Azak adlı kanunnâmeye göre devlet Kefe/Kala-i Azak'a ait dalyanlarda tutulan Mersin balığının havyarlısından 12 akçe, havyarsız olanından ise 4,5 akçe sayd-ı mâhî almaktaydı. Morina balığının ise havyarlısından 70, havyarsız olanından ise 20 akçe almaktaydı. Torbalı balığından 13 akçe sayd-ı mâhî almaktaydı. Kefe'de ağla balık avlayıp satanlardan Mersin Balığı'nın havyarlısından 14 akçe, havyarsızından ise 4,5 akçe resm-i mâhî almaktaydı. Ağla yakalanan Morina balığından ise kanunnâmede ne kadar vergi alınacağı belirtilmemiştir¹⁶.

Kanunnâmeden öğrendiğimize göre Kefe'den gemilerle getirilip satılan balıktan on balıkta bir balık öşr-ı mâhî alınırdı. Devlet satılan havyardan da vergi alırdı. Devlet bu maksatla balıklardan havyarın alındığı bir mahal tayin etmişti. Satıldığı zaman her kantarda elli akçe adet-i havyar alınmaktaydı.

Tuna Nehri kenarında yer alan Kili Sancağı, mühim bir balık avlama yeridir. 889/1484 tarihli Yasaknâme-i Balıklaguy-ı Kili'ye göre¹⁷ Kili'de balık satan balıkçılar öşür vermişse başka bir para vermezdi. Balık alan ise her fiçıda üç akçe gümrük verirdi. Tuna'dan ayrılan kollardan altı tanesi Kili'de olup buradan balık avlama yetkisi Kanunnâmede isimleri belirtilmiş kimselere tahsis edilmişti. Bunlar avlanan balıkların öşrünü devlete (beğliğe) veriyordu. Ayrıca her yıl devlete yüz fiçi da ek balık veriyorlardı. Kendileri için ise bir fiçi balık alıyorlardı. Kanun bu bir fiçinin da beğlik yani devlet için alınmasını emrediyor. Ayrıca kalenin iki dizdarının da balıktan hissesi vardı. Kanun bunu da beğliğe alıyor. Altı kolu kontrol edenler ayrıca iki kale dizdârına da 4'erten 8 fiçi balık veriyor. Bunun yarısı da beğliğe para karşılığı alınacaktı. İlkbaharda bütün balıkçılar devlete bir araba balık sonbaharda ise iki araba balık veriyor, her araba dörder fiçi alıyordu.

¹⁵ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 6. Kitap, s. 620.

¹⁶ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 6. Kitap, s. 578-588.

¹⁷ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 2. Kitap, s. 433.

Kanûni dönemine ait genel Kanunnâme'ye göre Tuna'da avlanan balıktan yirmi akçe'de iki akçe sultan için alınır bir akçe'yi ise sancakbeyi ve kapudan paylaşırdı. Şehirden dışarı giden at yükü balıktan iki akçe bac alınmaktaydı¹⁸.

Kanûn-ı âb-ı Morava ve Derin ve Abrili adlı Kanunnâme'ye göre Morova suyundaki dalyandan avlanan balığın yarısı devletindi¹⁹. Aynı Kanunnâme'ye göre sipahilere kayd olunan göllerdeki balıklardan ise öşür alınıyordu²⁰.

926/1520 tarihli Çirmen/Tuna İskelesi Kanunu²¹, bu bölgedeki balık vergilerini bir hayli artırmıştır. Kanunnâme Tuna'da ve göllerde avlanan balıktan öşür alınırken artık yarısının alınmasını emrediyordu. Kanunnâme'ye göre iskeleden başka yerde balık satılmayacak, balıklar emin marifetiyle satılacak ve satış işlemini kadı sicile kayd edecekti. Ayrıca, Tuna'nın ikiye bölündüğü yerdeki Boyan gölünde mevcut dalyanlardan avlanan balıkların üçte biri de devlete aitti.

922/1516 tarihli Niğbolu Vilâyet Kanunnâmesine göre Tuna'da avlanan balık iskeleye gelip satılınca öşür alınacaktı. Sancak beyine ait göllerde avlanan balık iskeleye gelip satılınca 100 akçe'de 4 akçe 25'te 1 vergi alınacaktı²².

Osmanlı coğrafyasında yapılan balık avcılığı ile ilgili çalışmalar çok azdır²³. Özellikle de XVI. yüzyıl balıkçılığına ait müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple bu konuya giriş mahiyetinde bir deneme çalışması yapılmıştır. Çalışmamızda Osmanlı Kanunnâmeleri, yasaknâmeler, tahrir defterleri ve maliye ahkâm defterleri incelenerek XVI. yüzyılda İstanbul ve çevresinde yapılan deniz ve tatlısu balıkçılığı, balık türleri, balık miktarına göre alınan vergiler, balık avlamak için oluşturulan dalyanların mukataaya

¹⁸ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri*, 4. Kitap Kanûni Devri Kanunnâmeleri, 1. Kısım Merkezi ve Umûmî Kanunnâmeleri, İstanbul 1992, s. 376.

¹⁹ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 4. Kitap, s. 376.

²⁰ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 4. Kitap, s. 52.

²¹ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 3. Kitap, *Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri* İstanbul 1990, s. 475-477.

²² Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 3. Kitap, s. 422.

²³ XX. yüzyılın başlarında İstanbul Balıkhanesi Müdürlüğü yapan Karekin Devciciyan'ın *Balık ve Balıkçılık* adlı çalışması İstanbul'da balık avcılığına dair en derin araştırmalardan biri olarak uzun süre önemini korumuştur. 460 sayfadan oluşan eserin ilk 300 sayfasında balıklar tanıtılmış, sonraki 100 sayfası ise balık avcılığında kullanılan araç ve gereçlere ayrılmıştır. Eserin son 60 sayfasında bir lûgat bulunmaktadır. Eser 1915 yılında İstanbul'da basılmıştır.

